

alan Mu'tezile'nin hadisi bilmediği, bid'at karşısında âlimlerin tavrı ve ehl-i hadisin üstünlüğü ele alınmış, daha sonra Allah'ın birliği, isimleri ve sıfatları, Ehl-i sünnet'in Kur'an'a bakışı, Allah'ın zâtını düşünmekten nehiy, kader, mucize, iman, günah, tövbe, kabir, kıyametin alâmetleri gibi konular işlenmiştir. Eser, Ebû Muâz Mahmûd b. İmâm b. Mansûr tarafından *el-Müntekâ min Şerhi usûli i'tikâdi Ehlî's-sünne ve'l-cemâ'a* adıyla ihtisar edilmiş ve müellifin *Kerâmâtü evliyâ'illâh* adlı kitabının yine Ebû Muâz Mahmûd tarafından yapılan muhtasarı ile birlikte yayımlanmıştır (Cidde 1415/1994). Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de (Hadis, nr. 325) *es-Sünen* adıyla kayıtlı bulunan nüsha da bu eser olmalıdır. Ayrıca kimliği tesbit edilemeyen bir kişi rivayetlerin senedlerini çıkararak kitabı *Kâşifü'l-ğumme fi i'tikâdi Ehlî's-sünne* adıyla ihtisar etmiş, bu muhtasar üzerinde Abdullah Sâlih el-Müşeykîh, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye'de (Külliyetü usûli'd-dîn) yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1405/1985). Ahmed b. Sa'd b. Hamdân el-Gâmidî de eser üzerinde doktora çalışması yapmış (1402, Câmîatü Ümmî'l-kurâ külliyyetü's-şerîa) ve bunu dokuz cilt halinde yayımlamıştır (Riyad 1405-1415/1985-1994). 2. *Kerâmâtü evliyâ'illâh*. Müellifin akaide dair eserini ikmal eder mahiyetteki bu çalışmanın bir nüshası Almanya'da Leipzig Kütüphanesi'nde (Leipzig, nr. 318/2), bir bölümü de Chester Beatty Kütüphanesi'nde (nr. 4644/1) bulunmaktadır (Sezgin, I, 501). Kitap, *Muhtasaru Kerâmâtü evliyâ'illâhî 'azze ve celle* adıyla Ebû Muâz Mahmûd b. İmâm b. Mansûr tarafından ihtisar edilerek neşredilmiştir (yk. bk.). 3. *Esmâ'ü ricâlî's-Şahîhayn* (*Ma'rifetü esmâ'i men fi's-Şahîhayn*). Günümüze ulaşmamakla birlikte Zehebî ve İbn Hacer el-Askalânî gibi müellifler özellikle *Şahîhayn*'da rivayeti bulunan çeşitli râviler hakkında bu eserden yararlanmışlardır (Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 445-446; İbn Hacer, I, 239-240, 311; II, 201, 241; III, 156, 237; VII, 215). Kehhâle'nin *Kitâbü Ricâlî's-şahâbe* adıyla müellife nisbet ettiği çalışmada da muhtemelen aynı eserdir. 4. *el-Emâlî. Mecâlis* adıyla kayıtlı, VII. (XIII.) yüzyılda istinsah edilen birkaç meclise ait bir cüzü ile kırkinci meclise ait diğer bir cüzü Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Mecmua, nr. 63, 68). 5. *Şerhu Kitâbi 'Ömer b. el-Hattâb*. Hz. Ömer'in Şam melikiyle yaptığı bir anlaşma üzerine ona gönderdiği mektubun şerhi olduğu anlaşılan

eserden İbn Kayyim el-Cevziyye iktibaslarında bulunmuştur (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Lâlekâî, *Şerhu usûli i'tikâdi Ehlî's-sünne ve'l-cemâ'a* (nşr. Ahmed Sa'd Hamdân), Riyad, ts. (Dâru Tayyibe), neşredenin girişi, I, 69-101, 128-130; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 70-71; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 669; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VIII, 34; Zehebî, *Tezkiretü'l-huf-fâz*, III, 1083-1084; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 419-420; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 445-446; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmü ehlî'z-zim-me* (nşr. Subhî es-Sâlih), Beyrut 1403/1983, I, 744, 749, 752, 761-764; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 366; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XII, 25; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 239-240, 311; II, 201, 241; III, 156, 237; VII, 215; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, II, 504; Brockelmann, *GAL*, I, 192; *Suppl.*, I, 308; Sezgin, *GAS*, I, 501, 513; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 29, 31, 352, 365.

İBRAHİM HATİBOĞLU

LÂLELİ KÜLLİYESİ

İstanbul'da

XVIII. yüzyılda inşa edilen külliye.

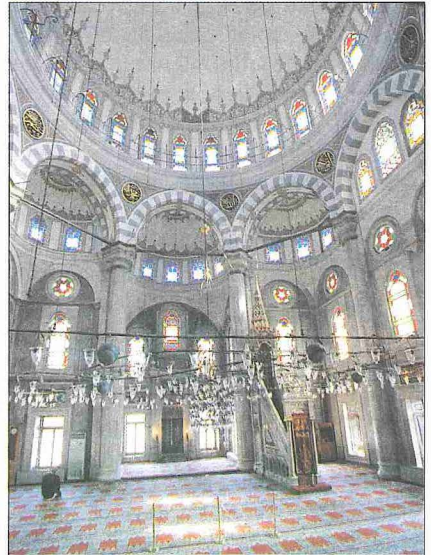
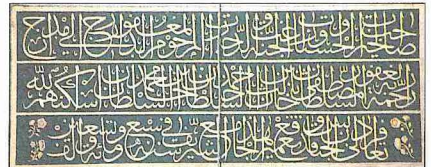
Sultan III. Mustafa tarafından 1174-1177 (1760-1764) yılları arasında yaptırılan külliye cami, imaret, çarşı, dükkânlar, çeşmeler, sebîl, türbe, medrese, han ve mumhaneden oluşmaktadır. Daha sonra külliye bir de muvakkithâne ilâve edilmiştir. 15 Muharrem 1178 (15 Temmuz 1764) tarihli vakfiyesi Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 642 numaralı defterde kayıtlıdır. Adını Lâleli Baba denilen bir velî türbesinden alan külliyenin inşasına hassa başmimarı Kara (Hacı) Ahmed Ağa tarafından başlanmış ve Mehmed Tâhir Ağa tarafından tamamlanmıştır. 1782'deki yangında külliyenin bazı dükkânları yanmış, harap olan cami 1197 (1783) ve 1262 (1846) yıllarında tamir edilmiştir. Külliye yapılarından medrese günümüze ulaşmamıştır.

Farklı yönlerde yuvarlak kemerli dört kapı ile geçişi sağlanan büyük bir dış avlunun ortasında yer alan cami fevkanî olup taş ve tuğla örgülü almasıık duvarlara sahiptir. Harimi sekiz destekli büyük bir kubbe ile örtülü caminin önünde şadırvanlı revaklı bir avlu bulunmaktadır. Üç yönde yelpaze biçiminde düzenlenmiş merdivenlerle ulaşılan avlu kapıları yanlarda sütun, köşeli pilastr, başlık ve silmelerle hareketlendirilmiş olup yuvarlak kemerli açıklıklara sahiptir. Avluda sütunlara oturan yuvarlak kemerli revaklar on sekiz kubbe ile örtülmüştür. Alt sırada dikdörtgen, üst sırada yuvarlak kemerli pencereler vardır. Beş kubbeli son cema-

at yeri ortasında cümle kapısı, iki yanda da caminin dışında yer alan galerilere geçişi sağlayan birer kapı bulunmaktadır. Her üç kapı yuvarlak kemerli açıklıklıdır. Cümle kapısı pilastr ve silmelerle düzenlenmiş, üstte "C-S" kıvrımlı bir taçla süslenmiştir. İki yanda yer alan mihrap nişleri oval formlu geçişlere sahiptir. Üstteki balkonlar (mükebbireler) "C-S" kıvrımlı, oval biçimli taş konsollara oturmaktadır. Caminin iki yanında yer alan sofalar ikişer aynalı tonoz ve ikişer oval kubbe ile örtülmüştür. Mermer sütunlara oturan ve on iki yuvarlak kemerle dışa açılan sofaların kible duvarlarında birer mihrap nişi vardır.

Cami harimine biri mihrap ekseninde, ikisi kuzeyde yan sofalara açılan üç yuvarlak kemerli kapıyla geçilmektedir. Harim kible istikametinde dikine yerleştirilmiş ve mihrap yönünde biraz genişletilmiştir. Mekânı örten ana kubbe sivri kemerler üzerine oturan ve ikisi kuzeyde serbest, ikisi mihrap sofası köşelerinde, dördü yanlarda duvar yüzeylerinde toplam sekiz pâyeye taşınmaktadır. Bu kubbe dördü köşelerde, ikisi mihrap ekseninde olmak üzere altı yarım kubbe ile desteklenmiştir. Mihrap önündeki ve kuzeydeki yarım

Lâleli Camii'nin inşa kitâbesi ve içinden bir görünüş

kubbeler diğerlerine göre daha derin tutulmuştur. Kuzeyde son cemaat yeriyle birleşen iki köşede birer küçük kubbe vardır. Harim, duvarlar ve kubbe eteklerinde yer alan beş sıra pencereyle aydınlatılmaktadır. Alt sıra pencereler dikdörtgen, üst sıra pencereler yuvarlak kemerli açıklıklıdır. Yan duvarlarda üçüncü sıra pencereler yuvarlak olarak düzenlenmiştir. Kuzeyde mahfile denk gelen ikinci sıra pencereler de dikdörtgen biçimindedir. İçeride duvar yüzeyleri serpantin breşi, pembe breş ve koyu gri renkte taş levhalarla kaplanmıştır. Özellikle mahfilin kuzey duvarında iki adet renkli taş kakma pano dikkat çekicidir. Pâye başlıkları hizasından yukarıda yarım kubbelerle ana kubbenin içi kalem işleriyle süslenmiştir.

İki yanda birer sütunla sınırlandırılmış olan mihrap mermerdir ve mihrap nişi koyu yeşil renkli taşla kaplanmıştır. Ortada zincirden sarkan, altın yaldızla yapılmış bir kandil motifi mevcuttur. Nişin üzeri renkli taşlarla süslenmiş "C-S" kıvrımlı bir yaşmağa sahiptir. Mermer minber renkli taşlarla süslenmiştir. Köşeli pilastrlar ile köşeli yivli pilastrların kullanıldığı minberde kapı ve geçiş açıklıkları yuvarlak kemerlidir. Geçiş açıklıkları üzerinde her iki yönde Sultan III. Mustafa'nın birer tuğrası işlenmiştir. Renkli taşların

kullanıldığı korkuluk ve yan cepheler ise düzdür. Köşk kısmı dört zarif sütun üzerine yuvarlak kemerli olarak düzenlenmiştir. Etrafı taşlarla süslenen köşk oniki-gen bir külâhla örtülüdür. Ahşap üzerine fildişi kakma vaaz kürsüsü klasik formdadır. Dört ayak üzerinde kübik gövde kare ve dikdörtgen panolara bölünlenerek süslenmiştir. Korkulukları düz olan kürsünün sırt kısmı bitkisel kompozisyonludur. Harimin kuzeyinde ince zarif sütunlara oturan yuvarlak kemerlerin taşıdığı mahfil "U" şeklinde yerleştirilmiştir. Cümle kapısının iki yanında yer alan merdivenlerle ulaşılan mahfilin doğu ucu barok süslemeli kafesli olup hünkâr mahfili olarak düzenlenmiş, yuvarlak kemerli bir kapı ile caminin yanında yer alan hünkâr rampasına bağlantı sağlanmıştır. Hünkâr rampası dışta yuvarlak kemerli bir kapıya sahip olup camiyle birleştiği köşede bir helâ ve bir çeşmeye sahiptir.

Son cemaat yerinin dış köşelerinde iki minare yer almış, çokgen gövdeli ve tek şerefeli minarelerden doğudaki hünkâr rampası içinden yükselmiştir. "C-S" kıvrımlı, oval formlu profillerle geçişleri sağlanan şerefelerde düğümlü geçmeli, ajurlu şebekeler vardır. Üstte XIX. yüzyılda yenilenmiş olan taş külâhlar boğumlu ve yivlidir. Minarelere avlu dışında mer-

diven sahanlığında yer alan kapılarla ulaşılmaktadır. Batıdaki minarenin kaidesinde 1193 (1779) tarihiyle iki adet güneş saati mevcuttur.

Revaklı avlunun ortasında yer alan şadırvan, sekiz sütuna oturan ve iki yanı "S" kıvrımlı yuvarlak kemerlerle taşınan geniş saçaklı bir kubbeyle örtülmüştür. Mermer su haznesi yuvarlak olup plastrlarla bölünlenmiş, her bir yüzey iri yaprak motifli aynalarla işlenmiştir. Haznenin üstünde barok düzenlemeli, ajurlu, madenî bir şebeke vardır.

Fevkanî olarak inşa edilen revaklı avlunun caminin altında çarşı bulunmaktadır. Hünkâr rampası ile Ordu caddesi yönündeki kapıya doğru biraz genişleyen çarşı dış avluya iki kapı ile bağlanmaktadır. Biri kuzeydoğuda revaklı avlunun yan merdiveni altında, diğeri batı yönündeki avlu kapısı önünde yer alan çarşı kapıları yuvarlak kemerli ve dövme demir kanatlıdır. Batı yönündeki kapı, içinde altı dükkânın bulunduğu kırık kollu bir koridorla çarşıya bağlanır. Çarşı cami ve revaklı avlunun temel planına göre düzenlenmiştir. Altta kalın tutulan duvar ve pâyeler arasında ahşap bölmeli dükkânlar vardır. Kalın kemer ve tonozlarla örtülmüş olan çarşı, cami ve revaklı avlunun beden duvarları altında bulunan yuvarlak kemerli tepeler pencerelerine sahiptir. 1957-1958 yıllarında Ordu caddesinin genişletilmesi esnasında kotun da düşürülmesiyle bu yöndeki avlu duvarı üzerinde bir sıra tonozlu dükkân yapılmış, arkada avlunun altında da çok sayıda dükkân inşa edilerek eski çarşıya bağlanmıştır. Caminin doğu yönündeki avlu duvarında bulunan dükkânlar külliye ile birlikte yaptırılmıştır. Kuzeydeki bazı dükkânlar zamanla ortadan kalkmış ve yerlerine binalar yapılmıştır. Güneydoğu köşesinde yer alan avlu kapısının solunda iki, sağında yedi dükkân tuğladan yuvarlak kemerli ve tonoz örtülü olarak günümüze ulaşmıştır.

Caminin dış avlusunda kuzeybatı köşesinde aşhane-imaret yer almaktadır. Kareye yakın dikdörtgen planlı bir iç avluya sahip yapıda fırın, mutfak, yemekhane, kiler ve görevliler için barınma mekânları vardır. İki yanı birer köşeli sütunla sınırlanan kapı yuvarlak kemerli açıklığa sahiptir. İç avlu doğu ve kuzey yönden revaklıdır. Güneyde bulunan fudla fırınına doğudaki revak içinde yer alan yuvarlak kemerli kapı ile geçilir. Mekân aynalı tonoz ve pandantiflerle geçişi sağlanan bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbeli birim av-

Lâleli Külliyesi - İstanbul

luya üç yuvarlak kemerli pencere ile açılmaktadır. Üç ocaklı fırında bacalardan ikisi kare, biri sekizgen kesitlidir. Ocakların üstünde bulunan hamurun yoğrulduğu yer aynalı tonoz örtülüdür. Fırının bitişiğindeki mekân mutfak olarak düzenlenmiş olup buraya avluda pahlı köşede yer alan yuvarlak kemerli kapı ile geçilir. Dikdörtgen planlı mekân, ortada bir pâ-yenin dört yönde kemerlerle bağlanması ile bölümlenmiştir. İki kubbeli, ikisi aynalı tonoz örtülü yapıda sekizgen kesitli iki baca ile altıgen kesitli iki aydınlık feneri bulunmaktadır. Batıda yer alan dikdörtgen planlı mekân yemekhanedir. Kuzeydeki revak içinden yuvarlak kemerli kapı ile geçilen mekân tonoz örtülüdür ve avluya iki pencere ile açılmaktadır. Kuzeyde mevcut küçük oda ise kilerdir. Bu yönde revak içinde bulunan bir merdivenle üst katta yer alan ve görevliler için ayrılmış olan barınma birimlerine ulaşılabilir.

Caminin batısında ayrı bir avlu içinde bulunan türbe ongen planlıdır. Pandantiflerle geçişi sağlanan kubbe ile örtülü yapının önünde üç birimli bir revak vardır. Üç cephesi dışa taşkın olarak yerleştirilen türbede her cephe iki sıra pencerelidir. Cadde yönündeki alt sıra pencereler basık kemerli, diğerleri dikdörtgen, üst sıra pencereler ise yuvarlak kemerli olarak düzenlenmiştir. İçte bir mihrap, her iki yanında mermer panolar, kapının karşısında kadem-i saâdet, mihrabın karşısında dolap nişleri bulunmaktadır. Duvar yüzeyleri alt sıra pencerelerin üst hizasına kadar çinilerle kaplanmıştır. Bu çiniler XVI. yüzyılın mercan kırmızılı İznik çinileri olup Üsküdar Sarayı'ndan sökülerek buraya getirilmiştir. Pencerelerin arasında yer alan iri kitâbe kuşağı mekânı dolanmaktadır. Yukarıda pencere aralarındaki duvar yüzeylerinde pandantifler ve kubbede kalem işi süslemeler vardır. Yakın zamana kadar geç devrin kalem işleriyle süslü olan yapıda uygulanan raspa ile devrine ait bitkisel kompozisyonlu orijinal kalem işleri bir miktar ortaya çıkarılmıştır.

Türbenin önündeki üç birimli revak ortada kubbe, yanlarda aynalı tonozla örtülmüştür. Yüksek kaideli zarif sütunlara oturan ve yuvarlak kemerli açıklıkları bulunan revakın geç dönemde ahşap bir camekânla kapatılmış olduğu, kemer içlerinin de örülerek sıvandığı görülmektedir. Türbe içinde sekiz ahşap sanduka mevcuttur. III. Mustafa ile III. Selim'in dışında III. Mustafa'nın çocukları Şehzade

Mehmed, Hibetullah Sultan, Mihrişah Sultan, Şerife Havvâ Sultan, Fatma Sultan ve Beyhan Sultan'ın burada yattığı bilinmektedir. Türbenin sağında yapıya bitişik olarak kare planlı bir türbe daha bulunmaktadır. Vakfiyede belirtilen bu yapı, on mermer sütunla taşınan ve pandantiflerle geçişi sağlanan bir kubbe ile örtülüdür. Burada III. Mustafa'nın kadınlarından Aynülhayat Kadın ile III. Selim'in başkadını Lef'ûzar Kadın yatmaktadır. Avlunun batısında üzeri aynalı tonoz örtülü bir türbedar odası mevcuttur. Hazîrede yaklaşık otuz kadar kabir tesbit edilmiştir. Özellikle avlu duvarı önünde yer alan ve Âdilşah Kadın'a (ö. 1218/1803) ait olan kabir madeni şebeke ile bir kafes gibi düzenlenmiş olup dikkat çekicidir. Bu sebeple 1219 (1804) yılında hazîrenin camii avlusuna bakan cephesinde bir hâcet penceresi açılmıştır.

Ordu caddesi üzerinde dış avlu kapısı yanında yer alan sebîl dışa taşkın beş cephe olarak düzenlenmiştir. Avludan yuvarlak kemerli kapı ile önce kare planlı ve aynalı tonoz örtülü bir ön mekâna, bir pencere ile hazîreye bakan bu mekândan da yine yuvarlak kemerli bir kapı ile sebîle geçilir. Dilimli cephelere sahip sebîl yüksek gövdeli olup geniş saçaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Alttaki köşeli pilastrlarla bölümlenen etek kısmı üstünde zarif altı mermer sütunla düzenlenen volütlü başlıklı ve "C-S" kıvrımlı kemerli cepheleer yer alır. Cephelelerdeki madeni şebekeler altı adet su verme açıklığına sahip olup dikey akslarda yerleştirilen oval kabarelerle ve bunların etrafında ters düz yerleştirilen barok geçmelerle şekillenmiştir. Yukarıda köşeli ve yivli pilastrlarla devam eden gövdenin her yüzünde ikiye satırlı kitâbeler vardır. Mermer bloklardan oluşan geniş saçak barok kıvrımlı kompozisyonların alternatif uygulanmasıyla süslenmiştir. Külliye üçü devrinden kalma, ikisi 1804'te ilâve edilmiş beş çeşme

mevcuttur. Caminin güneydoğu köşesindeki dış avlu kapısının iki yanında birer çeşme vardır. Bunlar köşeli pilastrlarla sınırlanan, üstte barok kıvrımlı tepelikle son bulan zarif çeşmelerdir.

Avlu duvarının doğu yönünde dükkân dizisi arasında bir birim sivri kemerli çeşme olarak düzenlenmiştir. Mermer ayna taşı dilimli kaş kemerli olup ortada kabarelik rozet, iki yanda servi ağacı motiflidir. Hazîrenin bulunduğu avlu duvarı üzerinde 1219 (1804) yılında Âdilşah Kadın için açılmış olan hâcet penceresinin iki yanında barok düzenlemeli ince uzun birer çeşme bulunmaktadır. Dış avluda caminin doğu yönünde XIX. yüzyıl içinde bir su havuzu inşa edilmiş, fakat daha sonra yıkılmıştır. Dış avlunun batı yönünde büyük bir su haznesi mevcuttur. Su haznesinin doğu cephesinde bir sıra abdest muslukları bulunmaktadır. Kuzeydeki avlu kapısı önünde ise helâlar mevcuttur. Yuvarlak kemerli bir kapıdan helâların bulunduğu alana geçilir. Üç yönde "U" şeklinde sıralanan on beş hücre yuvarlak kemerli açıklıklara sahiptir. Dış avlunun batı yönünde rampalı yolun başlangıcında kareye yakın dikdörtgen planlı bir muvakkithâne bulunmaktadır. Yapı taş söveli kapı ve pencerelere sahiptir. Bugün önüne ilâve edilmiş bölümüyle birlikte meşruta olarak kullanılmaktadır. Yapının külliye 1770'li yıllarda eklendiği tahmin edilmektedir.

Külliyein doğusunda yangında evsiz kalanlar için yaptırılan Harikzedegân apartmanları bugün otel olarak kullanılmaktadır; bu binaların yerinde eskiden medrese bulunuyordu. Medresenin temelini 1760 yılında atıldığı, dokuz odası ve bir dershanesinin olduğu bilinmektedir. 1894 depreminde harap olan yapı 1911'de yanmış ve dört duvar haline gelmiş, daha sonra yerine apartmanlar yaptırılmıştır. Medresede ayrıca bir kütüphane oluşturulmuştur (bk. LÂLELİ KÜTÜPHANESİ).

Külliyein kuzeyinde yer alan han Taşhan olarak tanınmakla beraber bazı kaynaklarda Sipahiler, Çukur Çeşme, Katircioğlu Hanı adlarıyla da zikredilmiştir. Fetihbey caddesi üzerinde bulunan, kesme taş örgülü cepheye sahip hanın diğer cepheleeri taş, tuğla almaşık örgülüdür. Üç avlulu olarak düzenlenen han iki katlıdır. Cephe yuvarlak kemerli kapı açıklığı ile önce ince uzun bir koridora, daha sonra büyük avluya ulaşılır. 27 x 14 m. ölçüsündeki bu büyük avlulu binanın altında es-

Lâleli
Külliyesi'nin
sebîli

kiden ahır olarak kullanılan bodrum katı mevcuttur. İki katlı revaklı avluda revaklar beşik tonoz, odalar ise aynalı tonozludur. Batı yönünde ikinci avlulu bölümle bunun da güneyinde üçüncü avlulu bölüm yer almıştır. Yapıdaki kemerler yuvarlak ve tuğladan, pâyeler kesme taştan kare kesitlidir. Pencereler dikdörtgen, kapılar ise yuvarlak kemerli açıklıktır. Yapı bugün çarşı olarak kullanılmaktadır. Caminin kuzeyinde dış avlu duvarına bitişik olarak yer alan bir yapı daha vardır. Mühâne olarak tanınan bu yapı, önde açık avlu ile arkada aynalı tonoz örtülü kapalı bir mekân oluşmaktadır. Tonozlu mekân önündeki avlu dışında yandan yuvarlak kemerli bir kapı ve üç yuvarlak kemerli pencere ile de caminin dış avlusuna açılmaktadır.

Lâleli Camii ve Külliyesi batıdan gelen barok üslûbunun hâkimiyetinde kendinden önce yapılan Nuruosmaniye Camii'nin aksine klasik Türk mimarisinden bazı esasların ve izlerin yaşatıldığı bir eser olarak Türk sanat tarihinde önemli bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sultan III. Mustafa'nın Vakfıyesi, VGMA, nr. 642; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 23-24; Doğan Kuban, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul 1954, s. 30-31, 107-108; Ekrem Hakkı Ayverdi, *19. Asırda İstanbul Harihata*, İstanbul 1958, Pafta C4; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 65; Metin Sözen v.dğr., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 285-286; Ayda Arel, *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul 1975, s. 69-72; A. Süheyl Ünver, "Osmanlı Türkleri İlim Tarihinde Muvakkithaneler", *Atatürk Konferansları V: 1971-1972*, Ankara 1975, s. 246-247; Ceyhan Güran, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mîmârisi*, Ankara 1978, s. 138-139; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mîmârisi*, İstanbul 1986, s. 395-398; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, New York 1987, s. 388-391; Nusret Çam, *Osmanlı Güneş Saatleri*, Ankara 1990, s. 93-95; Hakkı Önkal, *Saatleri Handedan Türbeleri*, Ankara 1992, s. 220-224; Filiz Özer, "III. Mustafa Devri'nin Mimari Üslubu", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiriler*, Ankara 1995, III, 59-68; Ömer Faruk Şerifoğlu, *Su Güzeli: İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 70-71; Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 164-165; Gülsün Tanyeli, "18. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Yapım Süreci: Laleli Külliyesi Örneği", *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri* (haz. Banu Mahir), İstanbul 2000, s. 317-326; a.mlf., "Laleli Külliyesi", *DBİst.A*, V, 190-193; Aras Neftçi, *Laleli Külliyesi'nin İnşaat Süreci* (doktora tezi, 2002), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

LÂLELİ KÜTÜPHANESİ

Sultan III. Mustafa'nın
İstanbul'un Lâleli semtindeki
külliye içinde bulunan
medresesinde kurduğu kütüphane.

27 Muharrem 1174'te (8 Eylül 1760) inşasına başlanan cami, medrese, imaret ve şadırvan 2 Ramazan 1177'de (5 Mart 1764) tamamlanarak padişahın da katıldığı bir merasimle açılmıştır. III. Mustafa'nın vakfiyesinde (VGMA, Kasa nr. 187) Lâleli Medresesi Kütüphanesi personeliyle ilgili herhangi bir kayıt yoktur. İstanbul kütüphanelerine dair listelerde kütüphanenin kurucusu III. Mustafa veya III. Selim gösterilmekte, kuruluş tarihi olarak da 1217 (1802-1803) yılı verilmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi'nin Lâleli bölümünde yer alan kitapların çoğunun III. Mustafa'nın vakır mührünü taşıdığı dikkate alınarak (Dener, s. 43) bu kütüphanenin kurucusunun III. Mustafa olduğu söylenebilir de aynı padişahın Bostancılar Ocağı'ndaki kütüphanesinin 1247'de (1831-32), uzun zamandan beri istifade edilemediğinden II. Mahmud'un emriyle Lâleli Medresesi Kütüphanesi'ne nakledilmiş olması sebebiyle (VGMA, Defter, nr. 642, s. 103-145) sadece vakır mühründen hareketle bu görüşü desteklemek zorlaşır. Çünkü halen Lâleli koleksiyonunda bulunan kitapların hangilerinin Lâleli Medresesi'nden, hangilerinin Bostancılar Ocağı Kütüphanesi'nden geldiğini belirlemek güçtür. Ancak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki, "Lâleli Câmi-i şerifi ci-varında kâin medresesi derûnunda olan kütübhâne-i münîfesinde fi'l-asıl mevzû olan kütüb-i şerife tam kütüphane tertibi olmayıp nâkis olduğuna ..." ifadeli bir belge (VGMA, Defter, nr. 642, s. 145), III. Mustafa'nın Lâleli Medresesi'nde bir kütüphane kurduğunu açıkça belirtmektedir.

Kütüphanede mevcut koleksiyon, daha sonraları III. Selim'in yaptığı vakıflarla zenginleştirilip personel tayin edilerek düzenli bir hale getirildiğinden bazı araştırmacılar bu kütüphaneyi III. Selim'e nisbet etmişlerdir (Dener, s. 43; Emsem, IX/1-2 [1960], s. 24). III. Selim medrese arsasına yeni bir kütüphane binası yaptırmış ve bu bina için de kütüphane personeli görevlendirmiştir. Bu vakfın hazine defterine göre yeni yapılan kütüphanede üç hâfız-ı kütüb, iki müstahfız, bir ferrâş ve bir mücellit bulunmaktaydı. III. Selim babasının medrese içindeki kütüphanesine de üç

hâfız-ı kütüb, üç müstahfız ve bir mücellit tayin etmiştir (VGMA, nr. 93, *Lâleli Sultan Mustafa Hazine Defteri*, s. 125-127).

Lâleli Medresesi 1911'deki büyük Akaray yangınında yanarak geriye dört duvar kalmışsa da (Kütükoğlu, s. 165) 11 Temmuz 1327 (24 Temmuz 1911) tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre medrese içindeki kütüphanenin kitapları yangından kurtulmuştur (BA, ME, KTV, Dosya nr. 8, belge nr. 23). 1914 yılında Sultanselim'de kurulan kütüphaneye, 1918'de de Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilip halen burada bulunan Lâleli Kütüphanesi'nde 3777 yazma eser mevcuttur. Kütüphanenin yazma fihristleri yanında (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3792; Yazma Bağışlar, nr. 2732) *Defter-i Kütübhâne-i Lâleli* adıyla matbu bir katalogu da vardır (Der-sâadet 1311).

BİBLİYOGRAFYA :

Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), II/A, s. 63-64; Halit Dener, *Süleymaniye Umumi Kütüphanesi*, İstanbul 1957, s. 43; Günay Kut - Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakır Mühürleri*, Ankara 1984, s. 37-38; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 102-103, 119; Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 164-165; O. Rescher, "Über Arabische manuscrite der Lâleli-mosche", *MO*, sy. 7 (1913), s. 97-136; Şemim Emsem, "Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türkiye Kütüphanelerinin Tarihçesi", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, IX/1-2, Ankara 1960, s. 24.

İSMAİL E. ERÜNSAL

LÂLEZÂRÎ

(لاه زاری)

(ö. 1204/1789)

Osmanlı âlimi, kadı.

Mehmed Tâhir Lâlezârî *ed-Dürretü'z-zâhire* adlı risâlesinde İstanbul'da doğup büyüdüğünü kaydetmekte ve İstanbulî nisbesini kullanmaktadır (vr. 82^b). Babası, Tefsirî Şeyh Ahmed Efendizâde Lâlezârî Mehmed Efendi'dir. Lâlezârî sonraları Kadı Mehmed diye şöhret bulmuştur. Nisbesini, Bursalı Mehmed Tâhir'e göre, muhtemelen İstanbul'da oturduğu Fâtih Camii yakınlarındaki Lâlezar semtinden, M. Münir Aktepe'ye göre ise III. Ahmed'in çiçekbaşı olan babası Lâlezârî Mehmed Efendi'den almıştır. Hüseyin Ayvansarayî, dedesi tarafından tamir edilen mescide babasına nisbetle Lâlezârî Mescidi adının verildiğini kaydetmekte ve Lâlezârî adında bir mahallenin bulunmadığını bildirmektedir (*Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 190). Lâ-